

Sahih Kıraatlerin Tercihinde Şiir ile İstishâd Yönteminin Bir Tahlili

Öz: Bu makalede, sahîh kıraatlerin tercihinde şiir ile istishâd yöntemi ele alınacaktır. Kur'an kelimelerinin farklı okuyuş şekillerini ele alan kıraat ilmi Kur'an'ın anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Âlimler âyetlerden çeşitli anlamların tespiti yoluna giderken kimi zaman kıraat farklılıklarından yararlanmışlardır. Kur'an'ın Arapça indirilmesi sebebi ile de kıraat ilmi Arap dili belâgatı ve tefsir ilmi ile doğrudan ilişkilidir. Müfessirler ve dilbilimciler eserlerinde kıraatleri değerlendirirken çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Bu yöntemlerden bir tanesi de kıraatlerin şiir ile istishâdıdır. Kıraat ilmi literatürüne bakıldığında kıraat-şiir ilişkisi üzerine yapılan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma tefsir ve dilbilimcilerin eserlerinde sahîh kıraatleri değerlendirirken kullanmış oldukları şiir ile istishâd yönteminin olumlu olumsuz yönlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Yine bu müelliflerin eserlerinde sahîh kıraatleri şiir ile açıklama yöntemleri de tespit edilmeye çalışılacaktır. Daha sonra bu tespitler üzerine şiir ile istishâd yönteminin kıraat ilmi açısından ne derece kabul gördüğüne yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tefsir, Dilbilim, Şiir, İstishâd.

An Analysis of the Method of Istishhâd with Poetry in the Preference of Sahih Qiraat

Abstract: In this article, the method of istishhâd with poetry in the preference of authentic qirā'a (Sahih qirā'a) will be discussed. The study of qirā'a is a study that deals with different ways of reciting the words of the Qur'an. At the same time, qirā'as are of great importance in terms of understanding the Qur'an. Scholars have sometimes benefited from the differences in qirā'a in determining various meanings and evidences from the verses. The study of qirā'a is directly related to the study of Arabic language rhetoric and tafsir (exegesis) because the Qur'an was revealed in Arabic. The exegetes and linguists have used various methods while including the differences of qirā'a in their works. One of these methods is the istishhâd of the qirā'a with poetry. When we look at the literature of the study of Qirā'a, there is no detached study on the relationship between Qirā'a and poetry. In this context, this study aims to reveal the positive and negative aspects of the method of istishhâd with poetry used by tafsir and linguists while evaluating the authentic qirā'a in their works. It will also try to identify the methods of explaining the authentic qirā'a with poetry in the works of these authors. Then, based on these findings, explanations will be given on the extent of acceptance method of istishhâd with poetry in terms of the study of qirā'a. It is thought that this article will contribute to future studies on the relationship between qirā'a and poetry.

Keywords: Qirā'a, Tafsir, Linguistic, Poetry, Istishhad.

Cihat
ÇELİK*

Hüseyin
YAŞAR**

* Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî Anabilim Dalı. E-Posta: cihat.celik@usak.edu.tr – ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3089-7819>

** Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı. E-Posta: huseyin.yasar@usak.edu.tr – ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-3729>

Giriş

İslami ilimlerin asfî gayesi, Kur'ân-ı Kerîm'i doğru okumak, anlamak, yaşamak ve Allah'ın rızasını kazandıracak doğrultuda insan hayatına yön vermektir. Bu minvalde ilahi mesaj inmeye başladığından beri onun anlaşılması üzerine ilmi çalışmalar yapılmaktadır. Kur'ân dilinin Arapça olması sebebiyle de bu İslami ilimlerin başında Arap dili ve belâgatı gelmektedir. Kur'ân kelimelerinin ittifak ve ihtilaflarını ele alan kırâat ilmi de bu çerçevede Arap dili ile doğrudan ilişkilidir.

Kırâat ilmi Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir. Bu ilmin Kur'ân'ın okunmasında hata ve tağyirlerden koruma amacı olduğu gibi onun anlaşılmasında da önemi büyüktür. Kırâatler Kur'ân'ın sadece lafzî yönünü ele alan bir ilim dalı olarak görülmemiştir. Bu yüzden erken dönem eserlerde dâhil olmak üzere birçok tefsirde kırâatlere yer verilmektedir. Müfessirler ekseriyetle eserlerinde kırâatleri Kur'ân kelimelerine anlam bakımından zenginlik katması için yer verirken, dilbilimciler ise daha çok dil kaidelerini temellendirmek için kullanmışlardır.

Kur'ân'ın anlaşılmasında kullanılan yöntemlerden birisi de şiirle istişhâddir. Tefsir faaliyetlerinin ilk dönemlerinde bazı kelimelerin anlaşılması ve manalarının tespitinde ihtilaflar meydana gelmiştir. Kur'ân'ın bazı kelimelerinin en doğru anlamını tespit etmek için sahabe ve tabiinden gelenler, genellikle şiire başvurmuşlardır. Müfessirler de âyetlerin manalarını aktarırken kırâat farklılıkları ve Arap dilinin yanı sıra Arap şiirinden de çokça istifade etmişlerdir. Bu bağlamda ilk dönemden itibaren tefsir eserlerinde şiir ile istişhâd yöntemi kullanılmaktadır.

Bu çalışmada Kur'ân'ın anlaşılmasında önemli bir yere sahip olan kırâatlerin tercih ve değerlendirilmesinde şiir ile istişhâd yöntemi ele alındı. Bilindiği gibi kırâat farklılıkları gerek tefsirde gerek Arap dilinde bazı ihtilafları beraberinde getirmiştir. Kırâatlerin değerlendirilmesinde bazı dilbilimciler sahîh kırâatlere yönelik eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eleştirilere mukabil bazı dilciler ise kırâatleri şiir ile istişhâd yöntemi ile savunmuşlardır. Bu minvalde makalede Kur'ân kırâatlerinin şiirler ile temellendirilmesinin olumlu ve olumsuz yönlerinin tespiti hedeflenmektedir. Aynı zamanda dilbilimcilerin farklı kırâat okuyuşlarını hangi dil kaideleri üzerinden açıkladıklarına dair görüşlere de yer verilmiştir. Kırâat ve tefsir ile ilgili yapılan araştırmalar içerisinde, kırâatlerin tercih edilmesi veya kabul edilmemesine yönelik kırâat-şiir ilişkisi üzerine bir araştırmamanın yapılmaması böyle bir çalışmanın yapılmasına zemin hazırlamıştır.

1. Şiir ile İstişhâd

Lügatte şahitlik yapmak istemek, delil getirmek, şahitlik etmek¹ anlamına gelen istişhâdın terim anlamı, “Bir kelimenin veya bir ifadenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla güvenilirliği kesin olan nazım ve nesirden örnek” vermeye denir.² Şiir ile istişhâd ise, bir mesele veya kapalı bir sözcüğü açıklamak, dil kaidesi ile ilgili bir konuyu veya edebi bir metni beyan etmek için şiirleri delil olarak getirme denilebilir.

Her toplumda olduğu gibi, Arap toplumunun da dili fasih kullandığı alanların başında şiir ve nesirler gelmektedir. Arap dili kaidelerinin tespiti ve nahiv ilminin sistemleşmesi hususunda şiirler dilsel malzemenin en önemli ürünüdür. Cahiliye döneminde de Arap kültüründe şiir ve şairler önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde düzenlenen panayırklar ve şiir terennümlerinde seçilen şiirlerin Kâbe'nin duvarına asılması da bunun en büyük göstergesidir. İslamiyet'ten önce bu denli önemli olan şiirin İslam'ın gelmesiyle birlikte dinin özü ve muhtevasına zararlı olan yönleri yasaklanmıştır. Daha sonra dinin anlaşılması ve yayılmasına yardımcı olması yönü ile terennüm edilmesine izin verilmiştir.³

Gerek İslamiyet'in ilk yıllarında gerek fetihlerden sonra Kur'ân'ın anlaşılmasında ashâb şiirlerden çokça yararlanmışlardır. Hatta sahabe dönemine Hz. Ömer'in, “*Ey insanlar! Cahiliye şiirlerine, divanlarınıza önem verin. Çünkü onda kelâmınızın anlamları ve kitabınızın tefsiri vardır.*”⁴ sözü nakledilmektedir. Bundan dolayı şiir, hem Arap dili ve belâgatı açısından, hem de genel anlamda Kur'ân'ı anlama ve yorumlama hususunda önemli bir kaynak olmaktadır. Bu yönüyle şiirin dolaylı olarak Kur'ân'ın tefsirine hizmet ettiği söylenebilir. İslâmî eserlerin kaleme alındığı ilk dönem başta olmak üzere çoğu tefsirde, ayetlerin anlamı şiirle istişhâd edilip, şiirlerden çokça istifade edilmiştir.

Özellikle İslâmî ilimlerin tedvini konusunda büyük hizmetlerin yapıldığı hicrî 2. yüzyıla bakıldığında, Basra ve Kûfe'de kurulan dil ekollerinin etkisiyle birlikte “*Lügât, Garîbû'l-Kur'ân ve Meânî'l-Kur'ân*” adında birçok eserin şiirle istişhâd yöntemine yer verdiği görülmektedir.⁵ Bu eserlerin müelliflerinin çoğunun

---

¹ Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1990), 2/629.

² Sâ'id Afgânî, *Fî Usûli'n-Nahv* (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1987), 6; Harun Öğmü, *Kur'ân Yorumunda Şiirin Yeri* (İstanbul: İsmâ Yayınları, 2010), 70; İsmail Durmuş, “İstişhâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001).

³ Abdulmuttalip Arpa, “Şiirle İstişhâd Yöntemi Açısından Kurtubî'nin el-Cami' li Ahkamî'l-Kur'ân Tefsiri”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 6 (Temmuz 2013), 93.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi'li-ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 13/332.

⁵ Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshak İbn Nedîm, *el-Fihrist* (Beyrut: Darül-marife, 1994), 58-59, 69, 77.

dilci/lügatçı olmaları sebebiyle kendi alanları çerçevesinde Kur'ân âyetlerine şiirlerden örnekler vererek çeşitli izahlarda bulunmuşlardır. Bu izahları kaleme aldıkları alanlar genellikle sarf, nahiv, lügat ve belâgatla ilgili konulardır. Müellifler eserlerinde şiirleri kelimelerin müfred, tesniye ve cemi olması durumunu veya kelimenin aslı, mecâzî ve kinâî anlamlarını belirlemede kullanmışlardır. Yine Kur'ân lafızlarının mânâlarının ve köklerinin tespit edilmesi gibi hususlarda lügatle ilgili olarak şiire başvurmuşlardır.⁶ Nahiv konuları ile ilgili olarak, i'rab bakımından müşkil görünen âyetlere ve kırâat farklılıklarına da şiirler vâsıtasıyla açıklamalar getirilmiştir.⁷ Bu açıklamaları eserlerinde kullananların başında özellikle Ferrâ (ö.207) ve Ahfeş (ö.215), sonraki dönemlerde de Kurtûbî (ö. 671) ve Râzi (ö.606) gelmekte olup, tefsirlerinde bu tür şiir ile kıyaslamalara çokça yer verdikleri görülmektedir. Bu bağlamda dilbilimciler ve tefsirciler eserlerinde kırâatlere şiir ile istîshâd getirmişlerdir.

2. Kırâat ve Şiirde Aynı Resim/Hat ile Yazılan Kelimelerin İstîshâdı

Kırâat ilmi literatüründe, ferşu'l-hurûf⁸ olarak adlandırılan kırâat farklılıkları daha çok kelimelerin harekesinde, harfinde, i'râbında veya bâb kalıbında görülen değişiklikleri ifade etmektedir. Kelimeye harf eklemek veya bir kelimedeki harfi hafzetmek suretiyle gerçekleşen bu farklı okunuşların bir kısmı da iki ayrı mushafa farklı yazılma şekliinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bir kırâatin resmî mushafın hattına uygun olması kırâatin sıhhat şartlarındandır. Aşağıda değerlendirmeye tâbi tutulan kırâatler, muttasıl bir sened, resmî mushafın hattına muvâfik ve Arapça dil kaidesine uygunluk⁹ gibi sahîh olma şartları taşımaktadır. Bu nedenle tefsirciler ve dilciler eserlerinde bu kırâatlere açıklık getirme zorunluluğu hissetmişlerdir. Bu açıklamalar kimi zaman dil kaidesi ile kimi zaman da şiirden örnekler verilerek yapılmıştır. Bu başlık altında inceleyeceğimiz farklı okuyuşlar harf ziyâdesi ve noksanlığı ile ilgili ve kelimenin harekelerindeki farklılıkları içermektedir. Müellifler, bu şekilde rivâyet edilen kırâatleri şiirde aynı surette gelen kelimeler ile istîshâd

⁶ Bkz. Ebû Ubeyde, Mecâz, 1/67, 2/48, 116; Ferrâ, 2/203; Ahfeş, 1/193-194

⁷ Ögmüş, *Kur'ân Yorumunda Şiirin Yeri*, 353. Bkz. Nehhâs, *i'râbu'l-Kur'ân*, 1/286-287

⁸ Okunuşunda ihtilaf vâki olan, üzerine kıyas yapılamayan cüzüyyâta denir. Ferşü'l-hurûf başlığı altında ele alınan ferş farklılıkları, belli bir kaideye dayanmayıp Kur'ân'da dağınık olarak bulunmakta ve âyetin anlamını değiştiren farklı okumalar şeklinde tanımlanmaktadır Bkz. Zerkânî, *Menâhilü'l-'İrfân*, 1/358.

⁹ Ebu Muhammed b. Hammus b. Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *el-İbâne 'an me'âni'l-kırâât*, nşr. Abdulfettah İsmail Şelebi (Mısır, ts.), 51; Şihâbuddîn Abdurrahman b. İsmâil b. İbrâhîm el-Makdisî Ebû Şâme, *Mürşidü'l-Vecîz*, thk. Tayyar Altıkulaç (Beyrut: Dâr-u Sadr, 1975), 65-66; Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî İbn Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbâğ (Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 2011), 1/9-13; Muhammed Abdülazim Zerkânî, *Menâhilul-'İrfân fi Ulfuni'l-Kur'an*, thk. Fevvez Ahmed Zümerli (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arab, 1995), 349-350.

etmişlerdir. Buna göre, Bakara sûresi 2/258 âyetinde¹⁰ geçen (قَالَ أَنَا) lafzındaki (أَنَا) zamirinin /elif harfini İmam Nâfi vasılda ve vakıfta isbât¹¹ ile (أَنَا) şeklinde uzatarak okurken, geri kalan imamlar ise sadece vakıfta isbât ile okumaktadır.¹² Basralılara göre isbât ile med olarak okunan bu /elif munfasıl zamiri olarak adlandırılıp vakıfta harekenin beyanı için zâid olarak geldiği savunulmuştur. Ayrıca Temim kabilesinin kullanımında vakfen (durakta) ve vaslen (geçişlerde) isbât ile uzatılarak (أَنَا) şeklinde okunmuştur. Kûfelilerin görüşü ise isim bütünü ile sondaki /elif zâid olmayıp (أَنَا) şeklindedir. Bu görüşe göre İmam Nâfi kelimeyi isbât ile uzatırken kelimenin aslını esas almaktadır. Kelimedeki /elif harfini hafif ederek (أَنَّ) şeklinde okuyanlar ise hem tahfif¹³ hem de fethaya delalet ettiği için sonunu uzatmadan okumaktadırlar.¹⁴

Nahivciler ise bu konuda, tekil şahıs olan ben anlamındaki (أَنَا) kelimesi ancak (أَنَا أَوْ أَنَّهُ) şeklinde gelecek olursa /elif harfi ile /he harfini durak yapmak için kullanıldığını söylemektedirler. Devamında ancak kelime başka bir kelimeyle birleştiği takdirde kendisi ile bitiştiği sesin elif harfinin yerini tutacağını da dile getirmektedirler. Bu yüzden şiirlerde istisnâ olarak gelmesi dışında (أَنَا فَعَلْتُ) şeklinde /elif'i uzatarak "ben yaptım" denilmesinin uygun olmayacağını savunmaktadırlar. Buna örnek olması açısından Humeyd b. Bahdel'in aşağıdaki şiirinde elif ile uzatarak (أَنَا) şeklinde naklettiği delil göstermişlerdir.¹⁵

أَنَا سَيْفُ الْعَشِيرَةِ فاعرفوني حُمَيْدًا قَدْ تَدَرَيْتُ السَّنَامَا

¹⁰ (إِذْ قَالَ لِإِبْرَاهِيمَ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُخِي وَأُمِّيٌّ) "Hani İbrahim, "Benim Rabbim diriltir, öldürür." demiş; O da, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti."

¹¹ Kirâat istilâhında, iskatin zıddı olarak kullanılmıştır. Sonunda hemze bulunan kelimelerde vakfedildiğinde, hemzenin varlığı belirtilerek, sakin kılınmasıdır.

¹² Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a fi'l-Kirâat*, thk. Şevkî Dayf (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1980), 188; Mekkî b. Hammûş b. Muhammed b. Muhtar Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf 'an vücûhi'l-kirâ'âti's-seb' ve 'ilelihâ ve hucejihâ*, thk. Muhayyeddin Ramazan (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 1/306; bû Amr Osman b. Said Dâni, *Kitabu't-Teysir fi'l-kirâati's seb'a*, thk. Otto Pertzl (Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1984), 82; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/231.

¹³ Kirâatte herhangi bir harfi şeddesiz okumak

¹⁴ Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/306-307; Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. 'Abdu'l-Ğanî ed-Dimyâtî, *Şihâbu'd-Dîn eş-Şehîr bi'l-Bennâi el-Bennâ', İthâfu Fuđalâi'l-Beşer fi'l-Kirâ'âti'l-Erbe'ate 'Aşer*, thk. Enes Mihre (Beyrut: y.y., 1427/2006), 1/108; Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Râzi, *Tefsiru'l-Kebir: Mefatihü'l-Gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 7/26-27; Kurtubî, *el-Câmi'*, 4/293.

¹⁵ Ebû Ali Hasan b. Abdulğaffâr Fârisî, *el-Hüccetü li'l-Kurrâi's-Seb'a*, thk. Bedrüddin Kahveci, Beşir Cuycâtî (Beyrut: Dâru Me'mun-Turâsi, 1993), 2/359; Abdülhak b. Gâlib İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 2001), 1/346; Kurtubî, *el-Câmi'*, 4/293.

“Ben aşiretin kılıcıym tanıyın beni, Humeyd'im ben, işte zirvelere tırmandım”¹⁶

Cevherî’de yukarıda geçen şiiri delil göstererek, (أَنَا) kelimesinin tek kişi anlamında ismin yerini tutan mütekellim (konuşan kişi) yerine kullanılan zamir olduğunu söylemektedir. Fetha üzerine mebni olarak gelmesini de nasb eden edat olan (أَنْ) den ayırt etmek için olduğunun bilgisini vermektir. Sondaki /elif harfinin ise vakıf halinde harekeyi beyan için gelebileceğini ve söz ortasında gelmesi durumunda bir lehçe dışında bu /elif’in düştüğünü aktarmaktadır.¹⁷

Bu kırâat farklılığı harfin hazfi ve isbâti ile ilgili olması yönünden Temim lehçesinde geçtiğine dair öncelikli bir bilgi verilmiştir. Basralı ve Kûfeli dilciler bu kırâati önce kendi görüşleri çerçevesinde dil kaideleri ile açıklamaktadırlar. Daha sonra nahivciler görüşlerini temellendirmek için (أَنَا) kelimesinin şiirde de uzatılarak okunduğunu aktarmış ve şiirdeki uzatılarak okunmak suretiyle gerçekleşen farklılığı kiraatin sıhhati için delil göstermişlerdir.

Bir başka örnekte, Yûsuf sûresi 12/31 âyetinde¹⁸ geçen (حَاشَ لِلَّهِ) kelimesini Ebû Amr vaslen (geçişte) (حَاشَا) şeklinde sonunu /elif ile okumaktadır.¹⁹ Bu şekilde okunması kelimenin beri kılma, kenarda tutma ve uzaklaşma gibi anlamlara “muhâşât” lafzından gelmesindedir. Geri kalan kırâat imamları ise resmi hatta muvâfik olması ve çok kullanılmasından dolayı tenzih manası içeren (حَاشَ) “hâşe” lafzi ile okumuşlardır. Basralıların bazı şiirlerinde sonunu hafzedilmeden geldiği de söylenmektedir.²⁰ Sibeveyhi ise bu kelimenin istisna edatı olan harflerden olduğunu söylerken²¹ Müberred (حَاشَ) kelimesinin fiil olduğunu savunmaktadır. Dilbilimcilerden el-Asmâî ise Ebû Amr’ın okuyuşunun doğru kullanım olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda ش/şin harfinden sonraki /elif’i hafzederek okuyanların bunu, Allah lafzındaki /elif’i onun bedeli olarak kabul ettiklerinden dolayı tercih ettiklerini

¹⁶ Ebû Bekr Muhammed bin el-Kâsım bin Beşşâr İbnü'l-Enbârî, *Îzâhu'l-vakfi ve'l-ibtidâ*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan (Dimaşk, 1971), 411; Fârisî, *el-Hüccetü*, 2/365; İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 1/346; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû*, thk. Abdücelîl Abdüh Çelebî (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1988), 3/287.

¹⁷ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah tâc'ül-Lugati ve Sihah'il-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgaffur (Beyrut: Dâru'l İlm, 1990), 5/2074; Kurtubî, *el-Câmi'*, 4/293.

¹⁸ (فَلَمَّا رَأَيْتَهُ أُكْرِبْتَهُ وَقَطَّعْتَ أَيْدِيَهُمْ وَأَفْلَنْ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ) “Kadınlar Yûsuf’u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.”

¹⁹ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 348; Dâni, *Kitabu't-Teysir*, 128; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 2/10; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/295; Abdüllatif Hatîb, *Mu'cemu'l-kırâati'l-Kur'âniyye*, (Dimaşk: Dâru Sadeddîn, 2000), 4/243.

²⁰ Fârisî, *el-Hüccetü*, 4/423-424; Râzi, *Mefatihü'l-Gayb*, 18/131.

²¹ Ebû Beşer Amr b. Osman Sibeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1988), 2/349.

bildirmektedir.²²

En-Nehhâs ise bu edattan sonra gelen ismin nasb edilmesinin daha uygun olduğu görüşünü Ali b. Süleyman ve Muhammed b. Yezîd'den aktarmıştır. Çünkü Arapların (حاشا لزيد) “*Hâşâ Zeyd'den*” şeklindeki kullanımlarından dolayı bu kelimenin fiil olmasının daha sahîh olduğunu söylemiştir. Arapların bu kullanımından yola çıkarak ismin başından da harfin (meksur lam edatı) hazfedilmediğini belirterek aşağıdaki şair Nâbiğâ'nın şu şiirini delil göstermiştir.²³

ولا احاشي من الاقوام من احد

“*Ve ben kavimlerden hiçbir kimseyi müstesna kılmıyorum.*”²⁴

Nâbiğâ'nın şiirinde geçen (احاشي) kelimesi elif-i maksûra ile uzatılarak yazılmasından dolayı (حاش) kelimesindeki uzatılarak okunan kırâate delil olarak gösterilmiştir. Bazı dilciler de (حَاشْ) kelimesinin “dışında” anlamında bir edat olduğunu, (احاش)'nin ise “müstesnâ kılıyorum” anlamında bir fiil olduğunu dile getirmektedirler. (احاش) kelimesinin fiil olduğunu ise ondan sonra harfi cer'in gelmesine bağlamaktadırlar.

Ebû Zeyd'in nakletmesine göre de bir bedevi Arap'ın şu şiiri ile (حاشا) dan sonraki kelimenin nasb edildiğini rivâyet etmektedir.²⁵

حاشا الشيطانَ وَابا الأصْبَغِ

اللهم اغفر لي ولمن يسمع

“*Allah'ım bana ve işiten herkese mağfiret buyur, Şeytan ile Ebû'l-Esbâ müstesnâ.*”²⁶

Burada (حَاشْ) kelimesi için getirilen istihâdlara baktığımız zaman bu kelimenin kırâatin açıklaması iki şekilde yapılmaktadır. Önce kırâatin farklı okunuşu ile ilgili rivâyetler verilirken sonrasında bu kelimenin fiil mi yoksa edat mı olması üzerine tartışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda dilciler (حاشا) şeklinde uzatılarak okunan kırâat ile ilgili kelimenin kökeninden ve hattından

²² İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 348-349; Kurtubî, *el-Câmi'*, 11/334-335.

²³ Kurtubî, *el-Câmi'*, 1/334-335; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâ'il Nehhâs, *İ'rabu'l-Kur'an*, thk. Züheyr Gazi Zahi (Kahire: Âlemu'l-Kütüb, 1985), 2/326.

²⁴ 'Abdulkâdir b. 'Omar el-Bağdâdî 'Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab* (Kahire: Mektebetu'l-Ĥâncî, 1418/1997), 3/403; Ebû'l-Berakât 'Abdurrahmân b. Muḥammed b. 'Ubeydillâh el-Enşârî Kemâluddîn Ebû'l-Berakât el-'Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye* (b.y.: y.y., 1420/1999), 308.

²⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, 1/334-335.

²⁶ Ebû'l-Feth Osman İbn Cinnî, *el-Muhtesab Fî Tebyîni Vucûhi Şevâzi'l-Kıraati ve'l-İzâhi Anhâ*, thk. Ali en-Necdfî Nâsîf, Dr. Abdu'l-Hâlim en-Neccâr, Dr. Abdulfettah İsmail Şelbî (Kâhire: Metabiu'l-İhram, 1994), 2/1/342; Ebû'l-Beḳâ' Ya'îş b. 'Alî el-Ḥalebî İbn Ya'îş, *Şerḥu'l-Mufaşşal li'z-Zemaḥşerî*, thk. İmîl Bedî' Ya'kûb (Beyrut: y.y., 1422/2001), 2/85.

yola çıkarak görüşlerini şiirde geçen kelimenin hem sureti hem anlamı üzerinden delillendirilmektedir.

2.1. Kelimelerin Harekesinde Farklılık Gösteren Kırâatler

Kelimelerin harekesinde farklılıkları ile olan kırâatler bazen kelimenin mana yönünü de etkilemektedir. Müfessirler genellikle bu tür kırâatlerin anlam yönünü ele alırken dilciler ise bu okunuşun gramerdeki yeri üzerinde durmaktadırlar. Aynı zamanda bu kırâatin şiirde de aynı hareke ile okunduğunu delil getirmektedirler. Örneğin, Bakara sûresi 2/271 âyetinde²⁷ geçen (فَنِعْمًا هِيَ) kelimesini Kâlûn, Ebû Amr ve Ebû Bekr Şu'be, *û/nûn* harfini esreleyerek *ع/ayn* harfini de esreli şekilde ihtilas²⁸ ile okurken, İbn Âmir, Hamza, Kisâî ve Halef *û/nûn*'un fethasıyla ve *ع/ayn*'ın kesrasiyla okumaktadır.²⁹ Basralılara göre burada iki sakin harfin icmâ etmesi söz konusu olduğunu bunun ancak med harfi veya lîn harfi olması halinde caiz olacağını söylemektedir.³⁰ Her iki okuyuşta da anlam değişmemektedir.

Nehhâs ise kelimenin farklı okunuşu ile ilgili olarak, Ebû Amr ve Nâff'den nakledilen kırâatte *ayn* harfinin sakin gelmesinin imkânsız olduğunu söylemektedir. Aynı şekilde Nehhâs, Muhammed b. Yezid'den rivâyetle *ayn* harfinin sakin olup *m/mim*'in de şeddeli olarak gelmesi durumunda kimsenin bunu telaffuz edemeyeceğini, bunun yerine iki sakinin bir arada gelmesi ile revm yapmanın daha uygun olacağını aktarmıştır.³¹

Ebû Ali ise, *ع/ayn* harfinin esreli olarak okuyanların bu kırâatlerinin uygun olmadığını belirtmektedir. Bu kırâât ile iki sakinin bir araya getirilmiş olduğunu söyler. İkinci kırâât için ise, *û/nûn* harfinin fetha ile *ع/ayn* harfinin de esreli olarak (نَعْمَ) şeklinde okuyan imamların kelimeyi aslına uygun şekilde okuduklarını savunmaktadır. Şairin şu sözünü de delil olarak aktarmaktadır.³²

مَا أَقَلَّتْ قَدَمَايَ إِنَّهُمْ نَعِمَ السَّاعُونَ فِي الْأَمْرِ الْمُرِّ

“Ayaklarım hareket ettikçe onlar, iyi işlere koşan ne iyi kimselerdir.”³³

Bu kırâât, (فَنِعْمًا) kelimesindeki hareke farklılığı ile ilgilidir. Bu kırâât ile genel

²⁷ (إِنَّ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعْمًا هِيَ) “Sadakaları açkıtan verirsiniz ne güzel!”

²⁸ Harfi sesin üçte ikisiyle okumaya denir

²⁹ Dâni, *Kitabu't-Teyisir*, 84; İbn Mucâhid, *Kitabu's-Seb'a*, 190; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/235-236; Hatîb, *Mu'cemu'l-kırâât*, 1/393.

³⁰ Şihâbuddîn Abdurrahman b. İsmâil b. İbrâhîm el-Makdisî Ebû Şâme, *İbrâzu'l-Meânî Hirzu'l-Emânî fi'l-Kırâati's-Seb'*, thk. İbrâhîm Atûh Avad (Beyrut: Daru'l Kutubî'l İlmiyye, 1982), 375; Sibeveyh, *el-Kitâb*, 2/407.

³¹ Nehhâs, *l'rabu'-Kur'an*, 1/338.

³² Fârisî, *el-Hüccetü*, 2/396-397; Kurtubî, *el-Câmi'*, 4/362-364.

³³ Fârisî, *el-Hüccetü*, 2/398; 'Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 9/378.

ilgili, iki sakin harfin yan yana gelemeyeceği ve aksi takdirde kelimeyi okumanın imkânsızlığı üzerinde görüşler belirtilmektedir. Burada ع/ayn harfinin sakin olarak okunmadığı ihtilal ile okunduğu belirtilmektedir. Kelimedeki bir diğer farklı okunuş (نَعِم) şeklinde gelmesidir. ن/nûn harfinin fetha ile gelmesi ise bu kullanımın şiirde de geçtiği ile istîshâd edilmiştir.

Kirâat rivâyetinin resim/hattındaki farklı okunuşun şiirde yer almasına diğer bir örnek ise, Âl-i İmrân sûresi 3/39 âyetteki (أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ) kelimesindeki (أَنَّ) edatını İbn Âmir ve İmam Hamza kesre ile diğer imamlar ise fetha ile okumaktadır. Yine âyetteki (يُبَشِّرُكَ) kelimesini ise Hamza ve Kisâî ya harfini fetha ile ب/bâ harfini sakin ve ش/şin harfini şeddetsiz olarak (يُبَشِّرُكَ) şeklinde okumaktadır.³⁴

Ahfeş, (يُبَشِّرُكَ) kelimesinin üç farklı kirâatte okunduğunu ve hepsinin aynı anlamı ifade ettiğini söylemektedir.³⁵ (يُبَشِّرُكَ) şeklinde şeddeli okunan kirâatin delilini imamların çoğunluğunun bu şekilde okuyuşuna bağlamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu kabilden mazi yahut emir fiillerinin bu şekilde şeddeli olarak geldiğini, Yâsîn 36/11 (فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ) Hûd11/71 (فَبَشِّرْهَا بِإِسْحَاقَ) deki âyetler ile örneklendirmiştir. (يُبَشِّرُكَ) şeklinde okunan kirâat'in ise Abdullah b. Mes'ud'un kirâati olduğunu ve Tihamelilerin söyleyişi olan (يُبَشِّرُ - بشر) kökünden geldiğini savunmaktadır. Bu görüşünü ise aşağıdaki Müslim b. M'abe'in şu beyitleri ile delillendirmektedir.³⁶

بَشِّرْتُ عِيَالِي إِذْ رَأَيْتُ صَحِيفَةً
أَتَتْكَ مِنَ الْحَجَّاجِ يَتْلَى كِتَابَهَا

"Ben aile halkıma müjde verdim sana Haccac'tan yazılı olarak okunan bir sahife geldiğini gördüğüm zaman."³⁷

وَإِذَا رَأَيْتَ الْبَاهِشِينَ إِلَى الْعَلَا
فَأَعْنَهُمْ وَأَبَشِّرْ بِمَا بَشَّرُوا بِهِ
عَبْرًا أَكْفَهُمْ بَقَاعِ مِمَّحَل
وَإِذَا هُمْ نَزَلُوا بِضْنِكَ فَاَنْزَلْ

"Yardımcı ol onlara ve onların sevindiklerine sen de sevin, sıkıntılı dar bir yere konakarlarsa sen de konakla."³⁸

Âyette geçen (يُبَشِّرُكَ) kelimesindeki kirâat sarf bakımından farklı kalıplarda

³⁴ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 205; Dâni, *Kitabu't-Teysir*, 87; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/343-344; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 27239; Hatîb, *Mu'cemu'l-kirâât*, 1/488.

³⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, 5/113-114.

³⁶ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Tevîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin (Kahire: Dâni Hicr, 2001), 5/368; Ebi Zekerîya Yahya b. Ziyâd Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, thk. en-Neccar Muhammed Ali, en-Necati, Ahmed Yusuf (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1983), 1/212; Nehâs, *İ'rabu'l-Kur'an*, 1/373; İbn Atıyye, *Muharrerü'l-veciz*, 1/429.

³⁷ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 5/368; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/212; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ammâr Mehdevî, *Şerhu'l-Hidâye*, thk. Hâzim Saîd Haydar (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1415), 1/219.

³⁸ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 5/368; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/212; Mehdevî, *Şerhu'l-Hidâye*, 1/219.

gelmiştir. Ahfeş bu kırâati değerlendirirken ilk önce Kur'ân'daki benzer kelimelerden örnekler göstermektedir. Devamında bu kelimenin kırâatteki okunuşunun şiirlerde de aynı şekilde kullanıldığı ile görüşünü desteklemektedir. (يُبَسِّرُكَ) şeklinde okunan kırâat farklılığının kırâat imamlarının çoğunun rivâyet etmesinden dolayı makbul kırâat olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu da bizlere Ahfeş'in imamlardan nakledilen kırâatlere sahîh gözü ile baktığını göstermektedir. (يُبَسِّرُكَ) şeklinde rivâyet edilen kırâati şiir ile değerlendirmesi de sahîh kırâatleri temellendirirken savunmaya yönelik olduğu söylenebilir.

3. Şiirde Geçen Dilbilimsel Kullanımlar ile İstîşâh

Yukarıda aktarmış olduğumuz örneklerde müfessir ve dilciler, Kur'ân'da geçen kelimelerin resim/hattında ve hareketlerinde meydana gelen kırâat farklılıklarına şiir ile istîşâh etmişlerdir. Bu başlık altında ise müellifler kırâat farklılığı olan kelimenin farklı okunma sebebinin şiirdeki dil kaidesi üzerinden açıklamışlardır. Kelimedeki değişikliği, şiirde de aynı değişikliğe uğramış farklı kelimeleri örnek göstererek istîşâh etmektedirler. Örneğin Mâide sûresinde 5/119 âyette³⁹ geçen (يَوْمٌ) kelimesini İmam Nâfi'î'nin nasb ile geri kalan imamlar ise ref ile okumaktadır.⁴⁰ Ferrâ ve Kisâi bu kırâatle ilgili "isim olmayan kelimeye izafe edilen yevm kelimesi (يَوْمَانِدٍ) kelimesinde olduğu gibi fetha üzerine mebnidir" demiştir.⁴¹ Basralılar ise onun bu sözüne ihtilaf ederek, zarfların ancak mebni bir kelimeye izafe edildiği zaman mebni kılınacağını söyler. Bu âyet-i kerîmede ise (يَوْمٌ) kelimesi mu'reb olan bir kelimeye muzâftır. (يَنْفَعُ) kelimesi ise fiili muzari ve mu'reb olduğundan dolayı (يَوْمٌ) kelimesinin bu fiile muzâf olup onun mebni olmasını gerektirmediğini söylemektedir.⁴² Kûfeliler ise, (يَوْمٌ) "gün" lafzı (هَذَا) kelimesinin haberi olduğu için merfû olup fiil cümlesine izafet ile mahallen mansub okunması gerektiğini söylemektedir.⁴³

Kisâi, Basralılara itiraz etmek ve yukarıda aktardığımız görüşlerini desteklemek için Nabiğâ'nın şiirini delil göstermektedirler.⁴⁴ Şiir'de;

وقلتُ المَّا اصح والشيب وازع
المشيب على الصبا
على حين غائب

³⁹ (قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ) "Allah, şöyle diyecek: "Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür."

⁴⁰ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 205; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/424; Dâni, *Kitabu't-Teysir*, 101; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/247; Hatîb, *Mu'cemu'l-kırâât*, 2/379.

⁴¹ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/327; Nehhâs, *İ'rabu'l-Kur'an*, 2/53.

⁴² Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 2/224; Nehhâs, *İ'rabu'l-Kur'an*, 2/53-54; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 2/424.

⁴³ Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/423; İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 2/264; Dimyatî Ahmed b. Muhammed Benna, *İthâfû fudalâi'l-beşer fi'l-kırâati'l-erbe'ate aşer*, thk. Enes Mehre (Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmîyye, 1998), 258.

⁴⁴ Kurtubî, *el-Câmi'*, 8/308-309.

“Ağaran saçlarıma gençliğim için sitem ettiğim ve bu ağaran saçlar (eğlenceden) alıkoyup kendime gelemeyecek miyim dediğim zaman.”⁴⁵

Şiirde geçen (حين) kelimesinin mebni olan (غائبت) kelimesine muzâf olduğu için (حين) nasb üzere mebni kılınmıştır. Aynı şekilde âyetteki (يَوْم) kelimesi de (يُنْفَع) fiiline muzâf yapılması ve nasb üzere gelmesi şiir ile açıklanmıştır. Bu örnek ile yukarıda geçen “zarfların ancak mebni bir kelimeye izafe edildiği zaman mebni kılınır” görüşünü desteklemektedirler.⁴⁶

Basralılar da bu izafetin mazi fiil üzere yapılmasında mahsur olmadığını ve bu şiirdeki örneğin farklı olduğunu ifade ederler. Ancak şiirdeki fiilin zaman zarflarına izafe olmasının caiz oluşunu da buradaki fiilin mastar anlamında olmasına bağlamaktadırlar.⁴⁷

Kirâatte bir kelimedeki harfin hazfedilmesini şiirde de hazfedilmiş başka bir kelime ile kıyas edilmesine örnek olarak, En’âm sûresi 6/40 âyetinde⁴⁸ geçen (أَرَأَيْتَكُمْ) kelimesini ve bu kalıpta (أَرَأَيْتَ) gelen tüm lafızların ikinci hemzesini Nâfi ve Ebû Ca’fer teshil⁴⁹ ile okumaktadır. Kisâ’î ise Kur’ân’ın tamamında ikinci hemzeyi iskat (düşürerek) (أَرَيْتَ) şeklinde okumuştur.⁵⁰ İsâ b. Ömer de Kisâ’î’nin bu okuyuşunu güzel görmüş ve bu kıraâtı tercih etmiştir. Râzî kelimedeki ikinci hemzenin iskat ile okunmasının şiirlerde çokça geçtiğini aktarmaktadır. Arapların kelimeyi hafifletmek için hemzeyi hazfetmesini şiirde geçen (سله) “ona sor” kelimesini örnek vererek kıyas etmektedir.⁵¹ Ahmed b. Yahyâ’nın şiirinde hemzenin hazfedilmesi ise şu şekildedir;

فَالْبِسُونِي بِرِقْعًا   وَإِنْ لَمْ أَقَاتِلْ

“Eğer ben savaşmazsam, bana başörtüsü giydirin”⁵²

Şiirde geçen (فَالْبِسُونِي) kelimesindeki hemzenin tahfif için hazfedilerek okunmuştur. Arapların bu şekilde hemzeyi hazfetmesinin sebebini ise Râzî, hemzenin ع/ayn’el fiilinde/orta harf bulunmasına bağlamaktadır.⁵³ Aynı şekilde En’âm sûresindeki (أَرَأَيْتَ) kelimesini İmam Kisâ’î’nin iskat ile okumasını şiirde geçen (فَالْبِسُونِي) kelimesini örnek göstererek görüşünü

⁴⁵ Sibeveyh, *el-Kitâb*, 2/330.

⁴⁶ Kurtubî, *el-Câmi’*, 8/308-309.

⁴⁷ Râzî, *Mefatihü’l-Gayb*, 12/146-148.

⁴⁸ (فَلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ آتَتْكُمْ السَّاعَةُ أَعْبَرِ اللَّهُ تَدْعُونَ) “De ki, “Üzerinize Allah’ın azabı gelse veya kıyamet saati size gelse, Allah’tan başkasına mı yalvarırsınız?”

⁴⁹ İki hemzenin yan yana gelmesi durumunda ikinci hemzenin ‘hâ’ harfine yakın bir ses ile okunması.

⁵⁰ Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/431; İbn Mücâhid, *Kitâbu’s-Seb’a*, 257; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 1/398; Hatîb, *Mu’cemu’l-kirâât*, 2/424.

⁵¹ Râzî, *Mefatihü’l-Gayb*, 12/233.

⁵² Mehdevî, *Şerhu’l-Hidâye*, 1/227.

⁵³ Râzî, *Mefatihü’l-Gayb*, 12/233.

desteklemektedir.

Ebû Hayyân, (أَرَأَيْتَ) kelimesini Kisâî'nin *l/elif*'i hazfederek okumasına delil olarak şiirde aynı surette hazfedilmiş şeklini aşağıdaki Râciz'in beyiti ile örneklendirmiştir.⁵⁴

مرجلا ويلبس البرودا   قائلن احضروا الشهود
اريت ان جاءت به املودا

“Onu silahlı kalkanlı ve zırlı olarak getirse şahit getirin” derler mi sanıyorsunuz?⁵⁵

Şiirde geçen (اريت) kelimesinin okunuşunda İmam Kisâî'nin kırâatini delil olarak *l/elifsiz* bir şekilde yazıldığı beyan edilmektedir. Şiirlerde veya herhangi bir metinde (أَرَأَيْتَ) kelimesinin *l/elif* ile yazılıp telaffuzunda hazf ile okunması ise ancak semâ ile bilinen bir gerçektir.

Ferrâ ise (اريت) kelimesinin bu şekilde okunuşunun Arapların genel kullanımı olduğunu aktarmaktadır.⁵⁶

En'âm sûresindeki bir kelimedede harfin teşdid-tahfif okunması ile ilgili olan kırâat farklılığı ise şiirde geçen başka bir kelime ile kıyas edilerek delillendirilmiştir. En'âm sûresi 6/80 âyetinde⁵⁷ geçen (أَنْحَاجُوْیَ) kelimesinin sonunu şeddesiz tahfif ile Nâfi, İbn Zekvân ve Ebû Ca'fer okumaktadır.⁵⁸ Kelimenin şedde ile okunması, ilkinin ref alameti olarak gelmesinden diğerinin ise fiil ile *y/yâ* harfini birbirinden ayırmak için gelmesinden dolayıdır. Fiilde iki aynı harf bir araya geldiğinde idgam kaçınılmaz olmaktadır. Kelimenin şeddesiz okunması, bir kelimedede iki aynı harfin gelmesinden dolayı tahfif kastı ile ikinci *n/nûn* hazfedilmiştir. Birinci *n/nûn*'un hazfedilmesi merfu alameti olması sebebiyle mümkün olmamaktadır. Bazı Basralılar bu kırâatte *n/nûn* harfinin hazfını Gatafân⁵⁹ kabilesi lügatında olduğunu iddia etmişlerdir.⁶⁰ Fakat Sibeveyhi bunun caiz olabileceğini savunmuş ve Arapların ta'difi⁶¹ ağır

⁵⁴ Muhammed bin Yusuf bin Ali bin Yusuf Ebû Hayyân el-Endulusî, *Tefsîru'l-bahri'l-muhît*, thk. Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcut, Şeyh Ali, Muhammed Muavvid (Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 2010), 4/129.

⁵⁵ Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 4/574; İbn Cinnî, *el-Muhtesab*, 2/1/193.

⁵⁶ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/33.

⁵⁷ (وَخَاجَهُ قَوْمُهُ قَالَ أَنْحَاجُوْیَ فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِيْنَا) “Kavmi onunla tartışmaya girdi. Dedi ki: “Beni doğru yola ilettişken, Allah hakkında benimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz?”

⁵⁸ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 261; Dâni, *Kitabu't-Teysir*, 104; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/259; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/436; Hatîb, *Mu'cemu'l-kırâat*, 2/468.

⁵⁹ Necîd kökenli bir Arap kabilesi

⁶⁰ Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/436.

⁶¹ Aynı harfin iki defa okunması

bulduklarını Amr b. Ma'dikerib'in şiiri ile örneklendirmiştir.⁶²

يسوء الفاليات اذا قلّني

تراه كا الثّغام يعل مسكا

“Misk sürülürken (saçlarını) onu yandık otu⁶³ gibi görürsün, saçından bit ayıkladıklarında ayıklayan kadınların hoşuna gitmez”⁶⁴

Şiirde geçen (قلّني) kelimesinin sonundaki ن/nûn harfinin hazfedilmesi âyette geçen (اتّحاجوني) kelimesi ile kıyas edilmektedir. Arapların okunuşunu ağır buldukları kelimeleri tahfif ile okumalarını ve bir kabilenin de bu şekilde telaffuzunu bu kirâatin açıklamasında delil olarak göstermişlerdir.

Bir başka örnekte ise, En'âm sûresi 6/86 âyetinde⁶⁵ geçen (وَالْيَسَعَ) kelimesinin ل/lam harfini şedde ile ي/yâ harfini de cezm ile (وَالْيَسَعَ) şeklinde Âsım'ın dışında Kûfeli imamlar okumaktadır.⁶⁶ Kelimenin tek ل/lam ile şeddesiz okunması onun aslının (يسَعَ) olmasından ve başına elif-lam harflerinin ziyade olarak gelmesinden dolayıdır. Arapların kabile ismi olarak (اليحمد) taş ismi olarak (اليرمع) kullanmışlardır. Kûfeliler bu isimlerin başına gelen elif-lam'ın medh ve ta'zim için olduğunu söylemektedirler. Basralılar ise bu kelimenin aslının sıfat olup sonrasında isimlendirme (özel isme) intikaline binaen elif-lam takısı aldığını savunmaktadır.⁶⁷

Ebû Hatim, Arap dilinde (اليسَعَ) şeklinde bir ismin olmadığından dolayı bu kirâati reddetmektedir. Nehhâs ise cevap olarak Arapçada kullanılan Zeyneb ve Haydar gibi isimlerin Arapça olmadığını ve bunların ucme (Arapça olmayan) olarak kabul veya reddedilemeyeceğini savunmaktadır. Dahası Arapların bu isimleri sema yolu ile öğrendiklerini ve bu kelimelerde çokça değişiklik yaptığını da aktarmaktadır.⁶⁸

Mekkî, (اليسَعَ) şeklinde iki lam ile okunan kirâat için kelimenin aslının (ليسَعَ) olduğunu daha sonra başına lam-ı tarif geldiğini söylemektedir. Eğer kelimenin aslı (يسَعَ) şeklinde olsaydı başına elif-lam takısının gelmeyeceğini belirtmektedir. Çünkü elif-lam takısının erkek ismi olan Yezîd ve Yeşkûr gibi isimlerin başına marife olduklarından dolayı gelebileceğini (ليسَعَ)

⁶² Sibeveyh, *el-Kitâb*, 3/519-520; Fârisî, *el-Hüccetü*, 3/335; Kurtubî, *el-Câmi'*, 8/443.

⁶³ Kurduğunda bembeyaz kesilen bir ot

⁶⁴ 'Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 5/371; Sibeveyh, *el-Kitâb*, 2/154; Mehdevî, *Şerhu'l-Hidâye*, 1/282; Kurtubî, *el-Câmi'*, 8/443.

⁶⁵ (وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ) “İsmail'i, Elyasa', Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştik.”

⁶⁶ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 262; Dâni, *Kitabu't-Teysir*, 104; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Kesf*, 1/438; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/260; Hatîb, *Mu'cemu'l-kirâat*, 2/476.

⁶⁷ Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed İbn Hâleveyh, *el-Hücce fi'l-Kiraati's-Seb'*, thk. Sâlim Mukrim Abdul'âli (Kahire: Dâru's-Şürûk, 1989), 1/144.

⁶⁸ Nehhâs, *l'rabu'-Kur'an*, 2/80; Kurtubî, *el-Câmi'*, 8/448-449.

kelimesinin ise nekra olup el takısını alabileceğini savunmaktadır.⁶⁹

Mehdevî ise, tek lam harfi ile (الْيَسَعَ) şeklinde okunan kirâat için kelimenin aslının (يَسَعَ) olduğunu ve başına elif-lam takısının ziyade olarak geldiğini söylemiştir. Nitekim bunu (الخمسة العشر) “on beş” başına getirilen elif-lam takısına benzetmektedir. Daha sonra İbn Miyâde’nin aşağıdaki şiiri ile görüşünü delillendirmektedir.⁷⁰

وجدنا الوليد بن الأيزيد مباركا
شديدا بسأعباء الخلافة كاهله

“Biz el-Yezîd b. el-Velîdi mübarek ve omuzlarına Halifeliğin ağır yükleri binmiş gördük”⁷¹

Şiirde geçen (الوليد بن الأيزيد) dipnotta (الوليد الأيزيد بن) şeklinde vaki olduğu aktarılmıştır. Buna göre (يَزِيد) kelimesinin başına gelen elif-lam takısı ziyade edilmesi ile (يَسَعَ) kelimesinin başındaki el takısına delil gösterilmektedir. Aşağıdaki bir başka beyitte ise Arapların muzâri fiilin başına elif-lam takısı getirdiğini delil göstermiştir.

فيستخرج اليربوع من
ومن بيه بالشيخة اليتقصع
نافقائه

“Cerboayı kazdığı tünelin çıkışı yerinden ve eş-Şihâ’da bulunup girişini açtığı yuvasından çıkartır.”⁷²

Bu iki şiirde de (وَالْيَسَعَ) kelimesindeki farklı okunuşunun açıklanması başka kelimelerden kıyas ile yapılmıştır. Buna göre müellifler, kelimenin kökünün fiil mi isim mi yoksa ucme’ mi olduğu hakkındaki görüşlerini şiir ile desteklemiş ve karşı bir savunma olarak kullanmışlardır.

Enbiyâ sûresinde, kelimedeki harf ve hareketin değişmesi ile olan bir kirâat farklılığı ise şiirde anlam yönü ile delillendirmiştir. Enbiyâ sûresi 21/88 âyetinde⁷³ geçen (نُنَجِّي) kelimesini İbn Amir ve Ebû Bekr (نَجِّي) şeklinde şedde ve tek nun ile okumaktadır.⁷⁴ Zemahşerî, bu kelimenin üç şekilde (نُنَجِّي), (نُنَجِّي) ve (نَجِّي) şeklinde okunduğunu aktarmaktadır. Bu okunuşlarda ن/nûn harfinin ج/cîm’e idgam edilemeyeceğini söylemektedir. Üçüncü kirâatin okunuşunun takdirini ise fiili (فُعِلَ) kalıbında kabul ederek (نَجَا يَنْجِي) şekline getirip sonuna

⁶⁹ Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 1/438; Kurtubî, *el-Câmi’*, 8/449-450.

⁷⁰ Mehdevî, *Şerhu’l-Hidâye*, 1/282-283; Kurtubî, *el-Câmi’*, 8/449-450.

⁷¹ ‘Abdulîkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetu’l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni’l-Arab*, 2/226.

⁷² ‘Abdulîkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetu’l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni’l-Arab*, 1/34-35.

⁷³ (فَأَسْتَجِيبُنَا لَهُ وَنَجِّنَا مِنْ الْعَمِّ وَكَذَلِكَ نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ) “Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte biz mü’minleri böyle kurtarıyoruz.”

⁷⁴ İbn Mucâhid, *Kitâbu’s-Seb’a*, 430; Dâni, *Kitabu’t-Teysir*, 155; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, 2/113; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/324; Hatîb, *Mu’cemu’l-kirâat*, 6/47-48.

ي/yâ harfi eklenerek okunabileceği ile açıklamıştır. Fakat kırâatin okunuşu için bunun zorlama bir yorum olduğunu da eklemektedir. Aynı zamanda Zemahşerî Allah'ın kitabına karşı böyle bir beytin delil getirilmesinin caiz olmadığını da belirtmektedir.⁷⁵ Zeccâc ise bu fiilin meçhul olarak okunmasını lahn olarak görmüştür.⁷⁶

Kurtubî tefsirinde, iki ن/nûn ile okunan kırâat'in "Biz müminlere işte böyle kurtarınız" buyruğu (يُنْجِي-أُنْجِي) "kurtardı kurtarır" fiillerinden geldiğini belirtmektedir. İkinci kırâat olan tek ن/nûn ve şeddeli bir cim ile (نُجِّي) okunmasının mazi bir fiil ve mastar takdiri ile olduğunu söyler ki, "İşte Müminler böyle bir Kurtuluş ile kurtulmuşlardır" anlamındadır. Bu okunuşun tıpkı (ضَرْبُ زَيْدَا) "Zeyd dövüldü" derken (ضَرْبُ الضَّرْبُ زَيْدَا) "Zeyd bir surette dövüldü" anlamında kullanılmaya benzer olduğunu savunmaktadır. Cerîr b. Atıyye'nin şu sözleri ile de görüşünü temellendirmektedir.⁷⁷

ولو ولدت فُقَيْرَةً جَرَو كَلْبٍ   لَسَبَّ بِذَلِكَ الْجَرَو الْكَلَابَا

"Eğer Kufeyra (Ferezdak'ın annesi) o bir köpek yavrusu doğurmuş olsaydı, bu köpek yavrusu Dolayısıyla bütün köpeklere sövülürdü"⁷⁸

Burada şiirde kastettiği mana, o köpek yavrusu sebebi ile diğer bütün köpeklere de sövülürdü demek istenmiştir. Bu örnek ile (نُجِّي) şeklinde okunan kırâatin Hz. Yûnus'un nazarında onu kastederek bütün müminlerin kurtarıldığı anlamı üzerinden kıyas edilmektedir. Bir nevi kırâatin kapsadığı anlam ile şiirde geçen kelimenin manası üzerinden istîshâd edilmiştir. Müfessirlerin tefsirdeki kelimeleri de anlam zenginliği katmak için kullandıkları yöntem ile aynıdır. Aynı zamanda Kurtubî'nin bu şiir ile istîshâdî Zeccâc'ın kırâat ile ilgili lahn görüşüne de cevap niteliğindedir.

Kelimelerin i'râbındaki kırâat farklılığının beyanı için şiirde geçen kelime ile istîshâd örneği ise Hadîd sûresi örneklendirilmiştir. Buna göre, Hadîd sûresi 57/10 âyetinde⁷⁹ geçen (وَكَلًّا) kelimesini sonunu İbn Âmir, (وَكَلًّا) şeklinde ref ile geri kalan imamlar ise nasb ile okumaktadır.⁸⁰ İbn Âmir'in bu kırâatine göre âyetin manası, "Onlardan her birine Allah en güzeli, cenneti vaad etmiştir."

⁷⁵ Ebû'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl* (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418), 4/162.

⁷⁶ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 3/403.

⁷⁷ Kurtubî, *el-Câmi'*, 14/276; 'Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 1/337-338; Nehhâs, *İ'rabu'l-Kur'an*, 47144.

⁷⁸ İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufaşşal li'z-Zemahşerî*, 7/75; 'Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 1/337-338.

⁷⁹ (وَكَلًّا وَعَدَّ اللَّهُ الْخَسْبُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) "Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı (cenneti) va' detmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

⁸⁰ İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 625; Dâni, *Kitabu't-Teysir*, 208; İbn Cezerî, *en-Neşr*, 2/384; Hatîb, *Mu'cemu'l-kırâat*, 9/330.

şeklinde. Bu kırâatın delili ise fiil, mef'ulünden sonra gelirse yani mef'ul başa geçtiği zaman fiilin amel etmesinin zayıf olmasındandır. Aynı zamanda (وَعَدَةٌ) kelimesinin sonundaki hu zamiri hazf olunmuştur. Basralılar bunun sadece şiirde geçtiğini ve bunun caiz olmadığı savunmaktadırlar.⁸¹

Râzî ise, İbn Amir'in kırâatinin, Arapların tıpkı (ضريت زيد) "Zeydi dövdüm" demeleri gibi olduğunu aktarırken aşağıdaki Ebu Necm'in şiiri ile de bu görüşünü desteklemektedir.⁸²

علي ذنبا كلة لم اصنع

قد اصبحت أم الخيار تدعي

"Ümmü'l Hıyar, benim birtakım günahlar işlediğimi iddia etmiştir. Hâlbuki onların hiçbirini ben yapmadım."⁸³

Buradaki (كَلَّةٌ) kelimesinin fiili sonra gelmesinden dolayı merfû okunması gerekirken, manevi bir amel ile bir başka sebepten ötürü merfû okunduğu rivâyet edilmiştir.⁸⁴ Buradaki kırâat farklılığı fiilin mef'ulünden önce gelmesi durumu üzerinden şiirde geçen kelime ile kıyas edilmektedir. Ancak Basralıların bu okunuşun sadece şiirlerde geçeceği iddiası kendi görüşleri olan kelimenin nasb üzere okunuşunu temellendirme amacından başka bir şey değildir. Ya da kendisine karşı savunulan merfû okuyuş şekline karşı bir savunma göstergesidir.

4. Kırâatlerin Şiir ile İstîşhâd Yönteminin Değerlendirilmesi

Yukarıda aktarılan örnekler ile müelliflerin kırâatleri ihtiyarlarında/tercihlerinde kullanmış oldukları şiir ile istîşhâd yöntemlerini açıklamaya çalıştık. Bu minvalde müfessirler ve dilbilimcileri kırâatleri kendilerine özgü yöntemlerle şiirlerden delil getirerek açıklamışlardır. Peki, yapılan bu açıklamalar kırâat ilmi açısından ne derece kabul görmüştür? Aynı zamanda kırâatlerin şiir ile istîşhâdının olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri de var mıdır? Öncelikle kırâat ilminde rivâyet edilen farklı okuyuşların sahîh olma şartları sahâbe dönemine kadar uzanmaktadır.⁸⁵ Ancak bu şartların genel bir hüviyet kazanması hicri 2. asrın başlarından itibaren gerçekleşmiştir. Bundan sonraki dönemlerde ise bu sıhhat şartları İslam âlimleri tarafından kabul görmüş ve sahîh kırâatleri belirlemede temel ölçü olarak kullanılmıştır.⁸⁶

Kırâatlerin tercihinde şiir ile istîşhâd yöntemi ise ilk dönem lügat ve tefsir

⁸¹ Benna, *İthâf*, 532; İbn Mucâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 625; Fârisî, *el-Hüccetü*, 6/266-267.

⁸² Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 29/221.

⁸³ Fârisî, *el-Hüccetü*, 6/267; 'Abdulâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*, 1/173.

⁸⁴ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 29/220-221.

⁸⁵ Cafer Yerlikaya, *Kırâatlerin Sıhhat Kriterlerinin Değerlendirilmesi* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 116.

⁸⁶ Yerlikaya, *Kırâatlerin Sıhhat Kriterleri*, 116-117.

eserlerinde yer almaya başlamıştır. Dilbilimci ve tefsirciler kırâat vecihlerini şiirler ile sadece görüşlerini temellendirmek için kullanmışlardır. Ancak bazı dilbilimcileri nakledilen kırâatin şiirlerde geçen Arap dili kaidesine veya resim/hattına uymadığını belirterek o kırâati lahn olarak nitelendirmişlerdir. Bu görüşlerinin sebebi ise yukarıda belirtmiş olduğumuz sahîh kırâat şartlarının o dönemde daha belirleyici hale gelmemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kırâat farklılıkları ilahi kelâm olma özelliği taşımamasından dolayı onların şiir ile delillendirilmesi ve lahn olarak görülmesi abesle iştigal etmek olur. Ayrıca o dönemde Ferrâ ve Ahfeş gibi müellifler kırâatlerin Hz. Peygamber'den semâen ve lafzen sahîh olarak nakledildiklerini ve onların dilbilimcilerin değişkenlik gösteren dil kaideleri ile zayıf düşürülemeyeceğini belirterek bu iddiaları reddetmişlerdir.⁸⁷ Bu tarz eleştirel yaklaşımların yanı sıra kırâatlerin şiir ile istişâhı daha çok o kırâatin anlam yönünü zenginleştirmek ve Arap dili kaidesindeki yerini belirlemek amacı ile kullanılmıştır.

Kıraatlerin şiirle istişâhında olumlu sayılabilecek yönleri;

-Kırâatlerdeki sahîh olma şartlarının yanı sıra bir kırâat rivâyetinin sıhhatini kuvvetlendirmek için şiirlerden de delil getirilmiştir.

-Farklı okunan kırâatin şiirde geçmesi, bazı Arap lehçelerinde bu okuyuş tarzının bulunduğuna kanıt olarak gösterilmiştir.

-Kırâatlerin âyetlerin tefsirine kazandırmış olduğu mana zenginliğini kırâatin şiirdeki anlamı ile çeşitlendirmesi ve kuvvetlendirmesi sağlanmıştır.

-Sahîh kırâat şartlarında "bir kırâatin Arap dili gramerine bir vecih ile uygun olması" kaidesini, şiirde geçen kırâatin gramer yönü ile bu şartın yerine getirilmesine örnek verildiği söylenebilir.

-Dilbilimci müellifler sahîh bir kırâat hakkındaki görüşlerini kuvvetlendirmek ve kırâatin sıhhatinin savunmak için de şiir ile desteklemişlerdir.

-Dilbilimcilerin ve müfessirlerin bir kırâatin grameri konusunda ayrıştıkları görüşlerinde şiirde geçen kelimenin kaidesi üzerinden istişâh edip örneklendirmişlerdir.

Kıraatlerin şiirle istişâhının olumsuz sayılabilecek yönleri;

-Muttasıl bir sened ile mushafa uygun olarak gelen kırâat rivâyetlerinin sadece şiirde geçmesi ile sahîh kabul edilebileceği görüşünün sahih kırâatlerin reddedilmesi anlamına gelecek bir durum olur.

- Bazı müelliflerin sahîh bir kırâatin varlığını kendi dil kaidesindeki tercihten

---

⁸⁷ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/218; Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşî el-Belhî el-Evsat Ahfeş, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Mahmud Kırâa (Kahire: Mektebetü Hancı, 1990), 1/444.

dolayı şaz görmesi ve sahîh bir kıraati reddetmesine yol açmıştır.

- Dilbilimci ve müfessirlerin eserlerinde bir kırâati, şiirlerde geçen farklı bir kelimenin resmi ve kuralıyla açıklaması sonucunda, sahîh kırâatlerin şiirde geçen her kurala göre kıyas edilmesi gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

-Sadece şiir ile bir kıraatin istîshâd edilip sahîh kabul edilmesinin, şaz kırâatlerin değerlendirilmesinde şiirden istîshâd edilerek sahîh sayılma gibi bir tehlike oluşturmuş olur.

- Bir kırâatin şiirdeki istîshâdı ile makbul sayılırken, bir başka kırâatin de şiirden delil gösterilerek lahn sayılması, olumsuz sayılabilecek yönleri olarak ifade edilebilir.

Sonuç

Kırâatlerin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlerden birisi olan şiir ile istîshâd yöntemi lügat ve tefsir eserlerinde sıkça yer almaktadır. Dilbilimci ve müfessirler kırâat farklılıklarına eserlerinde yer verirken genellikle kırâatin Arap gramerindeki yerini açıklama yolunu tercih etmişlerdir. Daha sonra kırâatleri âyetlerin açıklamasında anlam zenginliği katması bakımından değerlendirmişlerdir. Aynı zamanda ayette geçen farklı bir okunuşun mushaf farklılığından kaynaklanıp kaynaklanmadığı ile ilgili bilgileri de aktarmaktadırlar. En sonunda ise kırâati şiir ile istîshâd etmektedirler.

Müellifler şiir ile kırâat farklılığı olan kelimeleri istîshâd ederken birkaç farklı yöntem kullanmaktadırlar. Bunlardan birincisi bir kırâati şiirde aynı hatta olan kelime ile istîshâd etmeleridir. İkincisi ise farklı kırâati şiirde dil kaidelerinin kullanımı ile istîshâd ederek açıklamalarıdır. Bu yöntemleri kullanırken genellikle müellifler kırâatin şiirdeki anlamını da göz ardı etmemektedirler. Fakat gerek dilbilimciler gerek de nahiv ekolü temsilcileri bir kırâati şiir ile delillendirirken kendi görüşlerini temellendirmek ve savunmak amacı ile bu yöneme başvurmuşlardır. Aslında dilbilimcilerin bu yaklaşımı, kendi görüşü olan dil kaidesini karşıt görüşe kabul ettirmesi çabasıyla kaynaklanmaktadır. Bir diğer tespitimize göre de bazı dilcilerin kırâati şiir ile delil göstererek o kırâati lahn kabul edip sahîh olmadığını ispatlamak için kullanmasıdır. Sahîh olarak rivâyet edilmiş bir kırâatin kendi dil kaidesi çerçevesine oturmaması için bunun yalnızca şiirlerde olabileceği görüşünü belirterek bunu yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra kırâat eleştirilerine karşı bazı müelliflerde şiir ile delil getirerek savunmacı yaklaşımlarda bulunmuşlardır.

Sahîh olarak rivâyet edilmiş ve âlimlerin belirlemiş olduğu sıhhat şartlarını taşıyan kırâatlerin sıhhatini kuvvetlendirmek için aslında şiir ile tekrar istîshâdına gerek yoktur. Fakat ayette geçen kırâatin anlamını açıklamak veya Arap dili gramerindeki yerini belirlemek için şiirden örnekler verilmesi de ilmi açıdan bir zenginliktir

Kaynakça

- Abdulkâdir el-Bağdâdî, 'Abdulkâdir b. 'Omar el-Bağdâdî. *Hiżânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arab*. 13 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hjâncî, 1418/1997.
- Afgânî, Sâ'id. *Fî Usûli'n-Nahv*. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1987.
- Ahfeş, Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşiif el-Belhî el-Evsat. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Mahmud Kırâa. Kahire: Mektebetü Hanci, 1990.
- Arpa, Abdulmuttalip. "Şiirle İstîşhâd Yöntemi Açısından Kurtubî'nin el-Cami' li Ahkami'l-Kur'ân Tefsiri". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6 (Temmuz 2013), 91-119.
- Benna, Dimyatî Ahmed b. Muhammed. *İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-kırâati'l-erbe'ate aşer*. thk. Enes Mehre. 1 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- Bennâ', Ahmed b. Muḥammed b. Ahmed b. 'Abdu'l-Ġanî ed-Dimyâti 'Şihâbu'd-Dîn eş-Şehîr bi'l-Bennâi el-. *İthâfu Fuḍalâi'l-Beşer fi'l-Kırâ'âti'l-Erbe'ate 'Aşer*. thk. Enes Mihre. Beyrut: y.y., 1427/2006.
- Cevherî, İsmail b. Hammad el-. *es-Sıhah tâc'ül-Lugati ve Sıhah'il-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgaḫfur. Beyrut: Dâru'l İlm, 1. Basım, 1990.
- Dânî, bû Amr Osman b. Said. *Kitabu't-Teysir fi'l-kırâati's seb'a*. thk. Otto Pertzl. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 2. Basım., 1984.
- Durmuş, İsmail. "İstîşhâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/396-397. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ebû Hayyân el-Endulusî, Muhammed bin Yusuf bin Ali bin Yusuf. *Tefsîru'l-bahri'l-muhîd*. thk. Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcut, Şeyh Ali, Muhammed Muavid. 9 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 2010.
- Ebû Şâme, Şihâbuddîn Abdurrahman b. İsmâil b. İbrâhîm el-Makdisî. *İbrâzu'l-Meânî Hirzu'l-Emânî fi'l-Kırâati's-Seb'*. thk. İbrâhîm Atûh Avad. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1982.
- Ebû Şâme, Şihâbuddîn Abdurrahman b. İsmâil b. İbrâhîm el-Makdisî. *Mürşidü'l-Vecîz*. thk. Tayyar Altıkulaç. Beyrut: Dâr-u Sadr, 1. Basım, 1975.
- Ebû'l-Berakât el-'Enbârî, Ebû'l-Berakât 'Abdurrahmân b. Muḥammed b. 'Ubeydillâh el-Enşârî Kemâluddîn. *Esrâru'l-'Arabiyye*. b.y.: y.y., 1420/1999.
- Fârisî, Ebû Ali Hasan b. Abdülgaḫfâr. *el-Hüccetü li'l-Kurrâi's-Seb'a*. thk. Bedrüddin Kahveci, Beşir Cuycâtî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Me'mun-Turâsi, 2. Basım, 1993.
- Ferrâ, Ebi Zekerîya Yahya b. Ziyad. *Meâni'l-Kur'ân*. thk. en-Neccar Muhammed Ali, en-Necati, Ahmed Yusuf. 3 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1983.
- Hatîb, Abdüllatif. *Mu'cemu'l-kırâati'l-Kur'âniyye*,. 11 Cilt. Dımaşk: Dâru Sadeddîn, 1. Basım, 2000.
- İbn Atıyye, Abdülhak b. Gâlib. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 2001.
- İbn Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî. *en-*

- Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr.* thk. Ali Muhammed Dabbâğ. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 4. Basım, 2011.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman. *el-Muhteseb Fî Tebyîni Vucûhi Şevâzi'l-Kıraati ve'l-Îzâhi Anhâ.* thk. Ali en-Necdî Nâsîf, Dr. Abdü'l-Hâlim en-Neccâr, Dr. Abdulfettah İsmail Şelbî. Kâhire: Metabiu'l-İhram, 1. Basım, 1994.
- İbn Hâleveyh, Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed. *el-Hücce fi'l-Kıraati's-Seb'.* thk. Sâlim Mukrim Abdül'âli. Kahire: Dâru's-Şürûk, 3. Basım, 1989.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrim. *Lisânu'l-Arab.* Beyrut: Dâru Sâdir, 1. Basım, 1990.
- İbn Mucâhid, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs. *Kitâbu's-Seb'a fi'l-Kirâât.* thk. Şevkî Dayf. Kâhire: Dâru'l-Meârif, III., 1980.
- İbn Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshak. *el-Fihrist.* Beyrut: Darül-marife, 1994.
- İbn Ya'îş, Ebû'l-Bekâ' Ya'îş b. 'Alî el-Halebî. *Şerhu'l-Mufaşşal li'z-Zemaşşerî.* thk. İmîl Bedî Ya'kûb. 6 Cilt. Beyrut: y.y., 1422/2001.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed bin el-Kâsım bin Beşşâr. *Îzâhu'l-vakfi ve'l-ibtidâ.* thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan. 1 Cilt. Dimaşk, 1971.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân.* thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2006.
- Mehdevî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ammâr. *Şerhu'l-Hidâye.* thk. Hâzım Saîd Haydar. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1415.
- Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, Ebu Muhammed b. Hammus b. Muhammed. *el-İbâne 'an me'âni'l-kirâât.* nşr. Abdulfettah İsmail Şelebi. Mısır, ts.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Mekkî b. Hammûş b. Muhammed b. Muhtar. *el-Keşf 'an vücûhi'l-kirâ'âti's-seb' ve 'ilelihâ ve hucejihâ.* thk. Muhyeddin Ramazan. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1984.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâ'îl. *İ'rabu'-Kur'an.* thk. Züheyr Gazi Zahi. 5 Cilt. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 2. Basım, 1985.
- Öğmüş, Harun. *Kur'ân Yorumunda Şiirin Yeri.* 1 Cilt. İstanbul: İsmâ Yayınları, 2010.
- Râzi, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Tefsîru'l-Kebir: Mefatihü'l-Gayb.* Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1981.
- Sibeveyh, Ebû Beşer Amr b. Osman. *el-Kitâb.* thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 3. Basım, 1988.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Tevîli Âyi'l-Kur'ân.* thk. Abdullah b. Abdülmuhsin. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1. Basım, 2001.
- Yerlikaya, Cafer. *Kıraatlerin Sihhat Kriterlerinin Değerlendirilmesi.* Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû.* thk. Abdülcelîl Abdüh Çelebî. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1988.
- Zemaşşerî, Ebû'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl.* 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418.

Zerkâni, Muhammed Abdülazim. *Menahilul'İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*. thk. Fevvez Ahmed Zümerli. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arab, 1. Basım, 1995.

